

АКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І ОБОВ'ЯЗКІВ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЮ ВЛАСНІСТЮ

Кравчук О.О.

кандидат юридичних наук

доцент, докторант НТУУ „КПІ”

Розглядаються акти реалізації прав і обов'язків учасників правовідносин як елемент механізму адміністративно-правового регулювання управління державною власністю в Україні. Зроблені висновки і пропозиції щодо удосконалення адміністративно-правового регулювання такого управління.

Рассматриваются акты реализации прав и обязанностей участников правоотношений как элемент механизма административно-правового регулирования управления государственной собственностью в Украине. Сделаны выводы и предложения по усовершенствованию административно-правового регулирования такого управления.

Ключевые слова: акты реализации прав и обязанностей, механизм административно-правового регулирования, государственная собственность, государственное имущество, управление государственной собственностью.

Acts of exercise of rights and duties of participants in legal relations as an element of the mechanism of administrative legal regulation of state property management in Ukraine are considered in the article. Conclusions and suggestions for improvement of the administrative legal regulation of state property management are made.

Ключові слова: акти реалізації прав і обов'язків, механізм адміністративно-правового регулювання, державна власність, державне майно, управління державною власністю.

Реалізація прав та обов'язків є однією з основних стадій дії механізму адміністративно-правового регулювання управління державною власністю. Цією стадією завершується процес утілення в життя приписів відповідних адміністративно-правових норм у поведінці учасників конкретних правовідносин у сфері такого управління.

Незважаючи на широку поширеність актів реалізації у сфері управління державною власністю, з ґносеологічної точки зору, їх розгляд є одним із найскладніших, і ці акти залишаються одними з малодосліджених питань при вивченні механізму реалізації норм адміністративного права у сфері управління державною власністю.

Отже в цій статті розглянемо особливості актів реалізації прав і обов'язків учасників правовідносин у сфері управління державною власністю як елемент адміністративно-правового регулювання такого управління та спробуємо зробити висновки і пропозиції щодо вдосконалення цього механізму. Вирішення цього питання сприяє розв'язанню загальнонаукової проблеми удосконалення адміністративно-правового регулювання управління державною власністю.

Теоретичні положення щодо механізму правового регулювання і зокрема механізму адміністративно-правового регулювання розглядали в своїх роботах С. С. Алексєєв, І. П. Голосніченко, І. С. Гриценко, Т. О. Коломоєць, Є. Б. Кубко, Н. П. Тиндик, Б. В. Шейндлін, Л. С. Явич та інші вчені.

Реалізація прав та обов'язків суб'єктів правовідносин, що складаються в сфері управління державною власністю здійснюється шляхом виконання (дотримання), використання та застосування адміністративно-правових норм у межах відповідних конкретних правовідносин.

Під управлінським впливом механізму адміністративно-правових засобів, – вказує І. П. Голосніченко, – можуть формуватися акти правослужняної поведінки в частині додержання норм, що регулюють відносини державної власності [1].

На думку Т. Ю. Фалькіної, реалізація права в широкому розумінні ідентична поняттю правового регулювання, а тому слід відрізнити реалізацію права від реалізації правової норми та від реалізації права як завершальної стадії правового регулювання. На думку вченого, акти реалізації права – це самостійний процес механізму реалізації права, що виступає засобом переведення суб'єктивних прав і інших правових можливостей (дозволів) в фактичну правомірну поведінку людей, є засобом здійснення дій і операцій, спрямованих на використання правових можливостей [2]. Індивідуальні акти як елемент механізму правового регулювання, покликаний забезпечити індивідуалізовану дію цього механізму, при якій досягається врахування конкретної обстановки, закріплюються результати поведінки учасників суспільних відносин, С. С. Алексєєв класифікує на акти-регламентатори (планові акти, договори тощо), правозабезпечувальні акти (акти юрисдикційних та виконавчих органів) та акти дотримання та використання (виконання), з допомогою яких здійснюється фактичне

втілення суб'єктивних юридичних прав і обов'язків у реальних життєвих відносинах [3, с. 156–157].

Правильно пише І. С. Гриценко, що аналіз правових форм державного управління є одним із найважливіших у теорії адміністративного права, адже цей інститут має універсальний характер, знаходить свій прояв у будь-якому іншому правовому інституті або в процесі реалізації останнього [4].

Наявність і застосування соціальних і правових норм, – зазначає Ю. О. Тихомиров – призводить до нормативної поведінки, що відповідає цим нормам: норма впливає на свідомість і поведінку її адресатів в інформаційному, ціннісному, стимулюючому і примусовому аспектах [5]. Необхідною умовою дієвості правових норм В. І. Тимошенко визначає їхню скорельованість із тими онтологічними підвалинами, в контексті яких власне і визнається міра їх об'єктивності [6].

Підсумком управлінського впливу в державно-правовому розумінні Ю. М. Козлов визначав безпосереднє безперервне керівництво об'єктами управління і їх взаємозв'язками [7].

Суб'єктами правовідносин у сфері управління державною власністю є суб'єкти управління державною власністю, а також фізичні та юридичні особи, які відповідно до законодавства мають права та обов'язки у зазначеній сфері. Вирішення питань управління державною власністю у межах визначеної законом компетенції є правом і обов'язком відповідних органів управління державною власністю і їх посадових осіб.

Дії держави як власника державного майна, на думку А. В. Дягілева, реалізуються шляхом управлінських дій; управління – і є та сполучна ланка, з допомогою якої на практиці відбувається реалізація державою повноважень власника. Це дає підстави вченому говорити про те, що наявність у держави прав власника є статичною, базисною основою її діяльності, що може бути здійснена лише через діяльність її органів, яких держава наділяє функціями з управління державною власністю [8]. На думку В. П. Тимощука, прийняття (вчинення) адміністративних актів є основною правовою формою публічного управління (адміністрації) [9].

Провідною формою управління державною власністю (в авторському визначенні – управління державним майном) В. Л. Пількевич визначає видання правових актів управління [10]. С. М. Братусь вказував на те, що акти господарського управління, які приписують той чи інший напрямок у використанні державного майна, визначають його рух, передачу від однієї оперативної ланки до іншої тощо, являються актами владної діяльності держави-власника, якою визначаються умови і порядок безпосередньої оперативної господарської діяльності цих ланок [11].

Адміністративно-управлінські рішення, – зазначалось у літературі, – визначають способи безпосереднього оперативного цілеспрямованого впливу на об'єкт управління; ці рішення ґрунтуються на повноваженнях, праві керівника, авторитеті суб'єкта управління, на принципі обов'язкового і точного їх виконання підлеглими та мають своє функціональне призначення, не суперечать політичним рішенням, доповнюють їх [12].

Як зазначав О. В. Карасс, адміністративно-правове регулювання майнових відносин здійснюється шляхом адміністративних актів органів державної влади (або державного управління) [13]. Випадки владної діяльності органів державного управління, спрямованої на вирішення конкретних питань у сфері господарства – виділення фондів, розподіл деяких матеріальних благ С. С. Алексєєв відносить до випадків, коли суб'єктивні права і обов'язки не можуть виникнути без владної дії компетентних органів, тобто йде мова про реалізацію права у формі його застосування. В цій сфері шляхом повсякденного конкретного оперативного регулювання господарських процесів, на думку вченого, в рамках правозастосування здійснюється казуальне регулювання [3, с. 100–104]. Саме актами застосування, – вказує Л. П. Сакуліна, – здійснюється піднормативне (казуальне) регулювання суспільних відносин [14, с. 173].

Дійсно, в більшості випадків державний орган чи посадова особа, уповноважені відповідно до закону на здійснення управління державною власністю, при виникненні правовідносин у сфері управління державною власністю повинні з допомогою акта застосування забезпечити індивідуальне (казуальне) правове регулювання, адже без спеціального рішення суб'єкта управління відповідні права і обов'язки реалізуватися не можуть. Для виникнення значного обсягу правовідносин у сфері управління державною власністю такий правозастосовний акт є необхідною і достатньою умовою, тобто виступає юридичним фактом, без якого правовідносини не можуть навіть і виникнути.

Російський учений О. С. Григор'єв відмічав, що при індивідуальному правовому регулюванні зростає межа автономії (розсуду) в правовій поведінці суб'єктів при реалізації їх

прав і законних інтересів, наголошуючи, що при цьому суб'єктивний розсуд не повинен суперечити юридичним нормам і принципам [15].

Отже в процесі реалізації прав та обов'язків учасників правовідносин у сфері управління державною власністю найважливіше місце мають акти застосування – конкретизуючі, дозвільні, установчі, акти про визнання, реєстраційні, заборонні та інші. До конкретизуючих (регламентуючих) правозастосовних актів належать наприклад акти закріплення майна за державними підприємствами, організаціями, установами, на підставі яких в органів управління таких юридичних осіб виникають відповідні права і обов'язки по здійсненню управління відповідною відокремленою частиною державного майна.

О. О. Первомайський, вбачає відмінність управління в цивільно-правовому та публічно-правовому аспектах у тому, що коли в першому випадку управління стосується правомочності стосовно самої речі (саме нею управляють), то в другому – управлінська діяльність спрямована на підлеглого суб'єкта, який підкоряючись владі з боку державного органу чи органу місцевого самоврядування, здійснює належні йому правомочності стосовно того чи іншого майна [16].

У ході виробничо-господарської та іншої діяльності підприємства, організації, установи, іншої юридичної особи державної власності можуть здійснюватися і здійснюються певні дії по відношенню до майна державної власності. Державні юридичні особи не є суб'єктами права власності. Придбаваючи майно в державну власність, створюючи в процесі виробництва новий (або змінений) продукт та відчужуючи його, ці юридичні особи по суті здійснюють акти реалізації права державної власності. Оскільки все майно таких юридичних осіб належить до державної власності та закріплено за ними на правах оперативного управління чи господарського відання, то будь-яка операція в процесі витрачання, перетворення матеріальних ресурсів з метою виробництва продукції (що по суті означає створення нових майнових об'єктів), виконання робіт, надання послуг – призводить до певних змін у складі майна державної власності. Відповідні організаційно-технічні дії щодо майна державної власності в ряді випадків є актами розпорядження майном державної власності. В більшості випадків ця діяльність здійснюється із застосуванням цивільно-правових договорів як конкретних регламентуючих актів. Однак компетенція відповідних посадових осіб державних підприємств, організацій, установ, в межах якої ними приймаються рішення щодо розпорядження об'єктами державної власності є адміністративною компетенцією.

Випадки, коли в нормативно-правових актах закріплюються завдання та компетенція органів щодо вирішення певного питання за відсутності нормативної регламентації самого змісту рішення (або передбачення його в дуже абстрактній формі), Т. О. Коломєць відносить до сфери адміністративного розсуду та дискреційних повноважень. Вченим зазначається, що до сфери адміністративного розсуду в літературі відносилися і випадки, коли суб'єкти публічної адміністрації конкретизують норми матеріального права не у формі правового акта, а у формі суто організаційної чи матеріально-технічної діяльності [17]. Погоджуючись із автором, зазначимо, що організаційна діяльність органів державної влади із забезпечення їх майновими ресурсами для реалізації ними завдань і функцій, передбачених нормативно-правовими актами, здійснюється шляхом реалізації прав і обов'язків у формі виконання (дотримання), використання та застосування відповідних нормативних приписів у сфері управління державною власністю. Тобто не завжди в даному випадку йдеться про реалізацію права у формі його застосування, адже правозастосовний акт у багатьох випадках може не видаватися.

У процесі формування і фіксування волі держави як власника виникають управлінські (адміністративно-правові) відносини між органами державної влади, що реалізують її в цивільно-правових відносинах; при цьому, на думку О. С. Матненка, моменту реалізації права державної власності (тобто виникнення конкретних відносин державної власності) безпосередньо передують управлінські відносини, що виникають у процесі вироблення, прийняття і виконання управлінських рішень, які визначають підстави для виникнення конкретних відносин державної власності і характер поведінки в них відповідних державних органів; держава безпосередньо, шляхом реалізації державно-владних повноважень відповідними органами державної влади, визначає діяльність суб'єктів відносин державної власності, які виступають на стороні власника [18].

Саме компетенційна норма статуту чи відповідного нормативно-правового акта встановлює повноваження керівника чи іншої посадової особи юридичної особи державної власності на укладення відповідного цивільно-правового договору із розпорядження об'єктом права державної власності. Тут можна зауважити, що розуміння керівника підприємства як законного його представника – характерно для всіх (а не лише державних) підприємств (а питання представництва – прерогатива цивільного права). Однак на нашу думку питання компетенції керівника як органу управління державним підприємством – належить до питань

організації управління на такому підприємстві, а отже врегульоване адміністративним правом. Не зупиняючись у рамках нашого дослідження окремо на розгляді питання предмету сучасного адміністративного права, зазначимо, що на нашу думку, особливістю реалізації адміністративної компетенції керівника державного підприємства, організації, установи як органу управління такої юридичної особи є процесуальний порядок прийняття таким керівником управлінських рішень. При цьому до управлінських рішень слід віднести будь-яке рішення такого керівника, щодо розпорядження майном державної власності. Тому розпорядження об'єктами державної власності можливе лише в процесі управлінської діяльності щодо такої власності.

Говорячи про керівників державних підприємств, організацій, установ, слід відмітити, що в одних системах управління ці керівники виступають зобов'язаними суб'єктами управлінських правовідносин, але водночас в інших системах управління – вони виступають як уповноважені суб'єкти, і мають право вимагати виконання, у межах наданих повноважень, їх вимог від інших суб'єктів управлінських відносин – колективних і індивідуальних суб'єктів, наділених в установленому порядку компетенцією у сфері управління державною власністю.

Отже права і обов'язки суб'єктів відносин у сфері управління державною власністю можуть реалізовуватися у формі дій по розпорядженню відповідним державним майном. У процесі реалізації права в такому випадку окреме регулююче значення може мати відповідний договір (наприклад договір купівлі-продажу об'єкта державної власності в процесі приватизації конкретизує відповідні права і обов'язки як суб'єкта управління так і іншої сторони договору).

Правореалізуючий договір російський учений І. В. Мелькумов визначає як добровільну цілеспрямовану угоду, що породжує реалізацію конкретних суб'єктивних прав і юридичних обов'язків у його сторін. До ознак такого договору правознавець відносить індивідуальну визначеність сторін, казуальний характер змісту (юридичних прав і обов'язків), індивідуальний (квазінормативний) характер приписів, одноразовість реалізації [19].

Такий договір може базуватися на акті застосування права (наприклад на рішенні про включення об'єкта до програми приватизації, рішенні про затвердження звіту про оцінку майна, рішенні про приватизацію тощо), так і бути безпосереднім регламентаційним актом в рамках реалізації компетенції органу управління (наприклад коли керівник державного підприємства, організації надає на підставі договору в оренду майновий об'єкт державної власності у випадку, що не потребує погодження з вищестоящим органом). Безперечно, що договір оренди в наведеному випадку є цивільно-правовим договором, і його укладення, зміна та виконання мають відповідати приписам цивільного права, проте прийняття рішення про укладення такого договору здійснюється керівником підприємства – органом, що наділений відповідною владною (адміністративною) компетенцією щодо управління державною власністю у відповідній сфері, і прийняття такого рішення здійснюється у визначеному нормами адміністративного права процесуальному порядку.

До дозвільних правозастосовних актів у сфері управління державною власністю належать рішення органів управління про надання дозволів на відчуження та списання основних засобів. Актами визнання права є рішення про оформлення свідоцтва про право державної власності на об'єкти нерухомого майна, які є необхідними для подальшого його продажу під час приватизації, передачі в довгострокову оренду тощо. До установчих правозастосовних актів належать рішення про заснування державних підприємств, організацій, установ, затвердження їх статутів, положень.

Застосування права Л. Л. Сакуліна називає комплексною формою реалізації правових приписів, оскільки при застосуванні норми орган одночасно виконує вимоги правової норми, реалізуючи відповідні обов'язки щодо вирішення справи, використовує закріплені в нормах можливості щодо його прийняття (можливі варіанти законного рішення), а також дотримується встановлених заборон щодо недопущення перевищення повноважень [14, с. 168]. Погоджуючись із автором, слід знову наголосити на тому що правозастосовні акти є в більшості випадків необхідними для реалізації прав і обов'язків учасників правовідносин у сфері управління державною власністю, коли ці акти відіграють роль актів індивідуального правового регулювання. Тому учасники управлінських відносин у випадках, визначених безпосередньо адміністративно-правовими нормами та актами застосування права, що виступають індивідуальними регуляторами відповідних прав та обов'язків, повинні забезпечити виконання обов'язків, передбачених цими нормами та правозастосовними актами, та користуються відповідними правами. Саме тому, – зазначає Л. О. Макаренко, – прийняття актів застосування іноді вважається проміжним результатом правореалізації [20].

Виконання (дотримання) та використання правових норм у сфері управління державною власністю може мати місце не лише при наявності правозастосовних актів, що відіграють роль індивідуальних регуляторів. Звичайно, що при наявності загальних правових приписів

(зобов'язуючих, заборонних, уповноважуючих), відповідні суб'єкти адміністративних правовідносин, з урахуванням їх правосвідомості, реалізують свої права та обов'язки в їх правомірній поведінці у сфері управління державною власністю. У разі ж, коли реалізація прав і обов'язків безпосередньо на основі приписів правових норм у цих випадках не здійснюється, має місце правопорушення (йдеться в основному про невиконання обов'язку, але можливі і різного роду перешкоджання реалізації прав). І в цих випадках також має (може мати) місце знову таки реалізація цих прав і обов'язків у формі застосування. Але в даному випадку йде мова про правозастосування в межах реалізації правоохоронної компетенції відповідного правозастосовного органу, коли реалізація прав і обов'язків може здійснюватися в примусовому порядку. Оскільки ж йде мова про застосування державного примусу, в даному випадку можливе застосування не лише диспозицій, але й санкцій відповідних правових норм.

Водночас реалізація прав та обов'язків за участі правозастосовного органу в межах його правоохоронної діяльності (в примусовому порядку) може здійснюватися не лише у випадках, коли права і обов'язки повинні реалізовуватися в формі виконання (дотримання) та використання. Власне і у випадках, коли за звичайних умов реалізація прав і обов'язків теж потребує правозастосовного акта, але цей акт не було видано внаслідок правопорушення, – може мати місце примусова реалізація прав та обов'язків за участі правозастосовного органу. В таких випадках прийняття акта застосування права здійснюється в результаті адміністративного або судового оскарження. В окремих випадках такий правозастосовний акт як рішення суду, адміністративного суду є актом індивідуального регулювання, що заміняє відповідний акт державного органу, а в інших – лише спонукає (примушує) до його видання. Аналогічно і у випадках, коли індивідуальний правозастосовний акт було видано, але в результаті здійснення державного чи громадського контролю, або оскарження акта учасником правовідносин чи іншою зацікавленою особою в адміністративному або судовому порядку, виявляється, що цей акт не відповідає вимогам законодавства. В разі визнання такого акту неправомірним, відповідний суд або вищестоящий у порядку підлеглості компетентний орган скасовує правозастосовний акт та вчиняє передбачені законодавством дії щодо відновлення та захисту порушених прав: визнає права (обов'язки), приймає новий правозастосовний акт або рішення, що виступає заміником цього акту (наприклад рішення суду) чи зобов'язує відповідний орган, акт якого скасований, прийняти новий акт, усунувши виявлені порушення.

В Україні вже досить тривалий час діють адміністративні суди, основним завданням яких, відповідно до Кодексу адміністративного судочинства, є захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій. На ці суди покладаються вирішення основної маси спорів у сфері публічних правовідносин, але далеко не всі. Значна частина спорів з питань, що стосується реалізації прав та обов'язків учасників правовідносин у сфері управління державною власністю вирішуються в господарських судах та судах загальної юрисдикції. Відсутність достатньо чіткого розмежування підсудності призводить до ускладнення вирішення таких спорів, а з точки зору захисту державної власності – послаблює можливість держави ефективно здійснювати захист своїх майнових інтересів в судах. Не заглиблюючись у судово-процесуальну проблематику, зазначимо, що чинні на сьогодні правила підсудності, сформульовані в трьох процесуальних кодексах: Господарському, Цивільному та адміністративного судочинства, – є недосконалими, що нерідко проявляється в їх заплутаності, неоднозначності, незрозумілості. Вирішення аналогічних спорів нерідко здійснюється в рамках різних проваджень (адміністративне, цивільне, господарське), одні й ті ж самі суди змушені в багатьох випадках виступати в різних іпостасях (коли загальний місцевий суд діє як адміністративний суд), для одних і тих же судів в різних процесах як апеляційні виступають різні суди. Іноді не лише населенню, але і спеціалістам-правознавцям безпосередньо на підставі закону неможливо з'ясувати до якого суду і в якому процесі необхідно звертатися. А різні процесуальні правила в такому випадку надзвичайно негативно впливають як і на якість самої юрисдикційної діяльності судів, так і на рівень захищеності прав і свобод людини і громадянина, що аж ніяк не сприяє зростанню авторитету судової системи та держави в цілому. З урахуванням того, що ще в Концепції адміністративної реформи управління державним майном відзначалося як одна зі сфер, що викликає найбільше скарг громадян [21], слід наголосити на необхідності приділення особливої уваги вдосконаленню процесуального законодавства.

Поряд із цим, розглядаючи роль і значення компетенції учасників правовідносин у реалізації прав та обов'язків у сфері управління державною власністю, основою якої є поєднання прав і обов'язків суб'єктів управління на здійснення такого управління, слід

підкреслити, що вона реалізується не лише в формі застосування, але і в інших формах – шляхом виконання (дотримання) та використання.

Підсумовуючи викладене, вважаємо за необхідне зробити такі висновки і пропозиції:

1. Реалізація прав і обов'язків учасників правовідносин у сфері управління державною власністю здійснюється у формі дотримання, виконання, використання та застосування, з урахуванням впливу правосвідомості учасників відповідних суспільних відносин.

2. Основною формою реалізації повноважень суб'єктів управління державною власністю в Україні є правові акти управління, шляхом видання яких такими суб'єктами забезпечується здійснення організаційно-розпорядчих повноважень. Правові акти управління державною власністю значною мірою виступають актами індивідуальної регламентації прав та обов'язків суб'єктів управлінських відносин. На підставі цих актів здійснюється піднормативне казуальне правове регулювання суспільних відносин, вищезазначені суб'єкти наділяються правами або на них покладаються обов'язки у сфері управління державною власністю.

3. Учасники управлінських відносин у випадках, визначених безпосередньо адміністративно-правовими нормами та актами застосування права, повинні забезпечити виконання обов'язків, передбачених цими нормами та правозастосовними актами, та користуються відповідними правами.

4. З метою підвищення ефективності захисту майнових прав держави в правоохоронних правовідносинах, значної уваги слід приділяти удосконаленню процесуального законодавства.

З урахуванням сучасного стану наукових досліджень механізму адміністративно-правового регулювання управління державною власністю, подальше його вивчення є перспективним та актуальним.

Література

1. Голосніченко І. П. Попередження корисливих проступків засобами адміністративного права / І. П. Голосніченко. – К., 1991. – С. 103.
2. Фалькіна Т. Ю. Формы реализации права и механизм их осуществления: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Т. Ю. Фалькіна; Уральский юрид. ин-т МВД РФ. – Екатеринбург, 2007. – С. 8, 34.
3. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве / С. С. Алексеев. – М., 1966. – 188 с.
4. Гриценко І. С. Становлення і розвиток наукових поглядів на основні інститути вітчизняного адміністративного права: Монографія / І. С. Гриценко. – К., 2007. – С. 329–331.
5. Тихомиров Ю. А. Управление делами общества (субъекты и объекты управления в социалистическом обществе) / Ю. А. Тихомиров. – М., 1984. – С. 76.
6. Тимошенко В. І. Особистісна сторона протиправної поведінки / В. І. Тимошенко. // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – 2011. – Випуск 54. – С. 13–14.
7. Советское административное право. Государственное управление и административное право. / Ред. кол. Ю. М. Козлов, Б. М. Лазарев, А. Е. Лунев, М. И. Пискотин. – М.: Юрид. Лит., 1978. – С. 34.
8. Дягилев А. В. Управление федеральным имуществом: дис... канд. юрид. наук: 12.00.14 / А. В. Дягилев. – М., 2001. – С. 46.
9. Тимошук В. П. Адміністративний акт: поняття та ознаки / В. П. Тимошук // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. – Сімферополь, 2005. – Спеціальний випуск у 2 ч. – Ч. 2. – С. 188–189.
10. Пількевич В. Л. Організаційно-правове забезпечення управління державним майном в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. / В.Л.Пількевич; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 2006. – С. 13.
11. Братусь С. Н. Имущественные и организационные отношения и их правовое регулирование в СССР / С. Н. Братусь // Вопросы общей теории советского права. Сборник статей под ред. проф. С. Н. Братуся. – М., 1960. – С. 108.
12. Ширшикова Р. Класифікація управлінських рішень центральних органів виконавчої влади / Р. Ширшикова // Юридична Україна. – 2007. – №4. – С. 53.
13. Карасс А. В. Право государственной социалистической собственности. Объекты и содержание / А. В. Карасс. – М., 1954. – С. 132.
14. Сакулина Л. Л. Механизм административно-правового регулирования реализации права граждан на информацию: дис... канд. юрид. наук: 12.00.14 / Л. Л. Сакулина; Московский ун-т МВД России. – Москва, 2006. – 210 с.
15. Григорьев А. С. Механизм индивидуального правового регулирования общественных отношений: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / А. С. Григорьев; Тюмен. юрид. ин-т МВД России. – Тюмень, 2011. – С. 12.

16. Первомайський О. О. Управління об'єктами комунальної власності / О. О. Первомайський // Право власності: проблеми забезпечення, реалізації та захисту: Тези доп. та наук. повідомлень семінару молодих вчених (м.Харків, 14-15 вересня 2001 р.) / За ред. М. І. Панова. – Х., 2001. – С. 29.
17. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. / Т. О. Коломоєць. – К., 2011. – С. 40–41.
18. Матненко А. С. Управление государственной собственностью субъекта Российской Федерации: организационно-правовые проблемы: дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / А. С. Матненко; Омский госуд. ун-т. – Омск, 1999. – С. 24–25.
19. Мелькумов И. В. Правореализующий договор в механизме правового регулирования: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / И. В. Мелькумов; Владимир. юрид. ин-т Федер. службы исполнения наказаний. – Владимир, 2007. – С. 8.
20. Макаренко Л. О. Реалізація права в контексті мети правового регулювання / Л. О. Макаренко // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави» (2012 р. м. Київ) / Укладачі: Б. В. Новіков, Т. О. Чепульченко, І. П. Голосніченко, В. Ю. Пряміцин / К., 2012. – С. 34–36.
21. Указ Президента України від 22 липня 1998 р. №810/98 „Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні”. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 21. – Ст. 943.